

1. Carte d'iscrizione. Daberto Félix 1866-ban Pieve di Livinallongóban kiállított, személyazonosításra szolgáló irata. Stadtarchiv von Augsburg

További öt gyermekük keresztelési bejegyzése az augsburgi Szent Móric-plébánia anyakönyveiben található. Eszerint 1865-ben született Franciska Anna Johanna, 1867-ben Anna Elisabeth, 1868-ban Ludwig, 1870-ben Anna Elisabeth és 1872-ben Maria Elisabeth nevű gyermeke. Közülük három érte meg a felnőttkort: Barbara,

Franciska Anna Johanna és Maria Elisabeth.⁶ Daberto felesége 1876. május 29-én halt meg Augsburgban. A gyermekek további sorsára vonatkozóan az augsburgi Városi Levéltárban találhatóak adatok. Kutatásunk azonban rájuk nem terjed ki.

Dabertóval kapcsolatban a városba bevándorlókról vezetett nyilvántartásban feljegyezték néhány utazását szülőföldjére, Ausztriába, és azt is, hogy 1872-től már nem élt Augsburgban.⁷

Első megbízatásai

A „szentek fuvarosaként” is emlegetett Divald Kornél (1872–1931), a felvidéki egyházi kincsek felmérője és megmentője *Felvidéki séták* című, 1926-ban megjelent könyvében azt olvashatjuk, hogy „Élt az 1890-es években Szepesváralján egy Daberto nevű kalapos ezermester...”⁸ Attól eltekintve, hogy az említett időszakban Daberto már a kalocsai főegyházmegye területén tevékenykedett, Divald Dabertóval kapcsolatos „ezermester” megjegyzése találgatás, és arra utal, hogy emlékezete így maradt fenn a Szepességben: ezermester, aki autodidakta módon több mesterséggel is megpróbálkozott. Az Augsburgba érkező fiatal szobafestő valószínűleg munkát kaphatott felesége apjának, Michael Fackler aranyművesnek a műhelyében. Itt feltehetően olyan feladatokat végzett, melyeknél festőként is elsajátított ismereteit tudta kamatoztatni, mint például a minták előrajzolása.

Daberto később, valószínűleg szintén újabb megbízatások reményében, indult tovább Bécsbe, ahol kapcsolatba került a Jobst testvérekkel, Franz (1840–1890) és Karl Jobsttal (1835–1907), akik díszítőfestési munkálatokat végeztek a bécsi Szent István-dóm 1860–1864 között folyó felújítása során.⁹ Később díszítőfestő céget is alapítottak a Habsburg Birodalom fővárosában. Közvetítésükkel Daberto is bekapcsolódhatott az ott folyó munkálatokba.¹⁰

Abécsi Szent István-dóm felújítása során ismerte meg a Jobst testvérek műhelyét Lippert József építész, aki maga is közreműködött az épület „stílszerű restaurálásában”.¹¹

6 Köszönet az adatokért a Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár munkatársának, Csongrádi Gabriellának, valamint Eva Spenglernek, az augsburgi Archiv des Bistums levéltárosának.

7 Az Augsburgba érkező bevándorlókról vezetett nyilvántartás (Fremdenbogen). Stadtarchiv von Augsburg.

8 DIVALD Kornél: *Felvidéki séták*. Budapest, Szent István Társulat, 1926. 43.

9 BLÜMELHUBER Ferenc: Sz. István királynak esztergomvári kápolnája. *Új Magyar Sion*, 5. 1874. 641–654.

10 *Religio*, 1878. 38. sz. 302.

11 Lippert József (Arad, 1826 – Gutenstein, Bécs mellett, 1902) (szócikk). In: *Magyar életrajzi lexikon* II. kötet. Főszerk. KENYERES Ágnes. Budapest, Akadémiai, 1969.

Lippert ekkor már Simor János győri püspök, később esztergomi érsek nélkülözhetetlen munkatársa, terveinek megvalósítója lett. Minden valószínűség szerint Lippert révén kaphattak munkát a Jobst testvérek a pozsonyi Szent Márton-székesegyház felújításánál.¹² Daberto Félix Pozsonyba is velük tartott. A *Religio* egyik tudósítása szerint a templom ablakfestményeinek kivitelezésében működött közre.¹³

Mérföldkő Daberto életében: az esztergomi megbízatás

Lippert József 1873-ban bízta meg a Jobst testvéreket a tervei szerint, az esztergomi várban kialakított Szent István-kápolna díszítőfestésének és figurális falképeinek az elkészítésével. Daberto Félix velük érkezett Esztergomba és vett részt a munkálatokban.

A Szent István-kápolnát az esztergomi vár azon részén alakították ki, ahol a hagyomány szerint Szent István király született. A mellette álló, de 1822-ben elbontott Szent István protomártír templomát pedig keresztelésének helyszínékként tartották számon.¹⁴ Az eltűnt kultusz hely pótlására Simor János az egykori királyi palota egy helyiségét kápolnává alakíttatta át. Daberto Félix Hinner Cyrill-lel együtt készítette az ornamentális részeket. A Szent István életéből vett jeleneteket, illetve magyar szenteket ábrázoló freskókat Franz és Karl Jobst festette.¹⁵ A Szent István-kápolna ma már nem létezik. Mivel útjában állt a várban folytatott kutatásoknak, az 1930-as években elbontották. A falfestményeket 1938-ban vászonra húzták, raktárba helyezték, oltárát is eltávolították.¹⁶

Esztergomi megbízatása idején került kapcsolatba Daberto Császká György akkor még esztergomi kano-nokokkal, aki 1874-ben szepesi püspöki kinevezést nyert. Császká püspök, később kalocsai érsek Daberto legfőbb mecénása lett, akinek támogatását egész életén keresztül élvezhette. Császká püspöki kinevezése után a Szepességbe hívta Dabertót, ahol folyamatosan munkát biztosított a számára.

2. A szepeshelyi (Spišská Kapitula, Szlovákia) Szent Márton-székesegyház

Császká György püspöki „festésze”: Daberto Félix szepességi tevékenysége

Császká György püspök egyik legfontosabb feladatának tartotta a Szepesség középkori épített és tárgyi örökségének megújítását és megmentését. Terveinek megvalósításában fontos szerepet szánt Daberto Félixnek, akit ekkor már a sajtó híradásai olasz freskófestőként emlegettek. „A szepesi székesegyház restaurálása a be-

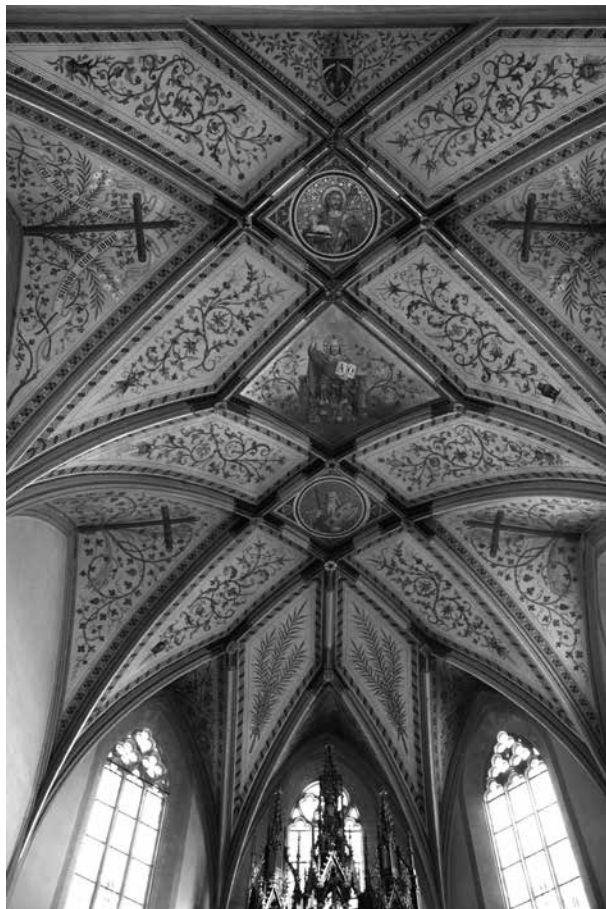
12 BLÜMELHUBER 1874 (ld. 9. j.) 650–651.

13 *Religio*, 1878. 38. sz. 302.

14 MAROSI Ernő–BARDOLY István–MARKÓJA Csilla: Lepold Antal levelezése az esztergomi vár feltárásáról. 1934–1938. 8. 12. jegyzet. *Enigma. Művészetelméleti folyóirat*, 25. 2018. 96. sz. 8. 12. jegyzet.

15 BLÜMELHUBER 1874 (ld. 9. j.) 650–651; *Religio*, 1878. 38. sz. 302. GYÖRFFY Lajos: Az esztergomi bazilika története és leírása. A régi vár és főszékesegyházak története, Esztergom egyéb nevezetességeinek leírásával. Esztergom, Buzárovits Gusztáv Nyomdája, 1886. 40.

16 MAROSY–BARDOLY–MARKÓJA 2018 (ld. 14. j.) 8. 12. jegyzet.

3. A szepeshelyi (Spišská Kapitula, Szlovákia) Szent Márton-székesegyház szentélye. A templom Daberto Félix és Hanula József által 1888 tavaszától 1889 tavaszáig készített díszítőfestése napjainkra csak itt maradt fenn

fejezéséhez közeleg. (2. kép) A történelmi nevezetességű templom újjáépítését Császka György nyomban szepesi püspökké szentelése után tervbe vette s elismert művészeket választott ki a nagy feladat kivitelére. Te-

temes áldozatok árán nyerte meg Daberto Felix olasz freskofestőt, meghívta továbbá Huszy műépítész, míg Hanula bibliai festőt maga képezte ki e célra. E művészek segédekkel már évek óta a püspök rezidenciájában élnek s teljes erejükkel végzik a rájuk bízott feladatot.¹⁷ Szintén olasz freskofestőként említette őt Szontagh Miklós *Tátrakalauz* című munkájában.¹⁸

Daberto Félix első szepesi megbízatása a poprádi Szent Egyed-templom falképeinek restaurálása volt.¹⁹ Az MTA Archaeológiai Bizottsága közlönyében, az *Archaeológiai Értesítő*ben 1876. január 31-én adott hírt a poprádi falképekről, melyeket még 1875-ben Rómer Flóris mért fel. Megtalálásukról 1875-ben a Debrecenben kiadott *Szabolcs* című hetilap is hírt adott.²⁰ Az Archaeológiai Bizottság jelentésében olvasható, hogy megkapták Rómernek a feltárt falképekről készült rajzait, valamint hogy a restaurálásukra ígéretet tett Császka György püspök.²¹

Daberto az 1870-es évek második felében – az 1880-as években több szepesi templomban végzett helyreállító munkálatokat – készített új falképeket, oltárképeket. A szepesmindszenti (ma Bijacovce) Mindenszentek-templomában feltárt Szent László-freskótöredékek,²² a németlipcsei (ma Partizánska Ľupča) Hétfájdalmú Szűzanya-temploma falképeinek 19. századi helyreállítása²³ egyaránt a nevéhez köthető. 1881. augusztus 19-én kötött szerződést Johann Grusz plébánossal három oltár és a szószék négy díszítményének (relief vagy olajkép, Daberto választása szerint) készítésére a mateóci (ma Matejovce) Szent István király templom számára. Ebből az egyik feladat a főoltár megújítását jelentette, melynek során a régi szárnyasoltárt szétszedték, és a szárnyképek új neogótikus oltárarchitektúrába foglalva kerültek vissza rendeltetési helyükre. A két másik oltár teljesen újonnan készült, szintén neogótikus stílusban, Dominik Demetz dél-tiroli, Grödeni-völgyi műhelyében.²⁴ 1886–1888 között került sor az iglói Szűz Mária Mennybevétele-plébánia-templom első nagyobb szabású helyreállítására. A szentély kifestésével Dabertót bízták meg.²⁵ Az oláhdubovai (ma Valaská Dubová) 1866–1873 között épült Szent Mihály

17 *Fővárosi Lapok*, 1890. június 5. 153. sz. 1130.

18 SZONTAGH Miklós: *Tátrakalauz. Útmutató a Magas Tátrába s a Tátravidéki fürdőkhöz*. Budapest, Singer és Wolfner, 1896. 79.

19 VELICS László: Az egyházi művészetek tanulmányozásáról. Ötödik, befejező közlemény. *Katolikus Szemle*, 8. kötet. 1894. november–december. 5. füzet. 799–812; DOLENECZ József: Császka György kalocsai érsek. *Vasárnapi Újság*, 38. 1891. 45. sz. 733–735; SZONTAGH 1896 (ld. 18. j.) 79; *Fővárosi Lapok*, 1891. 1496.

20 Püspökök a pokolban. *Szabolcs. Vegyes tartalmú hetilap*, 4. 1875. 44. sz.

21 *Archaeológiai Értesítő*. Az MTA Archeológiai Bizottságának közlönye,

10. kötet. 1876. január 31. 1. sz. 4.

22 VELICS 1894 (ld. 19. j.) 807.

23 MYKOVSKÝ Viktor: Liptómege középkori építészeti műemlékei. *Archaeológiai Közlemények*, 11. kötet. 1877. II. füzet. 55; VELICS 1894 (ld. 19. j.) 807.

24 MARTA HERUCOVÁ: *Spišske oltáre 19. storočia*. Lubiša, Pictonica, 2015. 115–116, 246. Az 539. lábjegyzetben olvasható a német nyelvű szerződés szövege. VELICS 1894 (ld. 19. j.) 807.

25 VELICS 1894 (ld. 19. j.) 807.

4. A szepeshelyi (Spišská Kapitula, Szlovákia) Szent Márton-székesegyház főoltára. A jelenleg is látható oltárarchitektúrát Ruprich Károly asztalos készítette, az oltárképeket Daberto Félix restaurálta

arkangyal templom egyik mellékoltárát Daberto festette Szepőlőtelen Fogantatott Mária-kép díszíti.

A *Századok* egyik cikke a lőcsei Szent Jakab-templom falképeinek restaurálását is Daberto Félixnek tulajdonította: „a megrongált festményeket Daberto Félix fresco-festész megtisztítja s azután stylszerűen készítenő falszőnyeggel vagy szétnyitható fatáblákkal védi meg a romlástól”.²⁶ Valójában a lőcsei falképek megújítását id. Storno Ferenc végezte.

Daberto szepességi működése idején a legnagyobb feladatot a püspökség központját jelentő Szepeshelyen kapta, ahol Császka megbízta a Szent Márton-székesegyház oltárainak felújításával és freskóinak elkészítésével. A munkálatokban a püspök másik pártfogoltja, Hanula József is részt vett, akit a püspök saját költségén taníttatott Budapesten, majd később Münchenben. A székesegyház felújítási munkálatai még 1871 körül, Császka György elődje, Samassa József püspök idején kezdődtek a Szapolyai-kápolna felújításával. Samassa egri érseki kinevezése után a templom külső és belső

renoválása, „regotizálása” már Császka elképzelései alapján történt. A munkálatoknál a püspök kikérte id. Storno Ferenc, Lippert József esztergomi prímási építész és a bécsi Szent István-dóm restaurálását vezető Fridrich von Schmidt véleményét is. A templom külső restaurálási munkáit Huszy György építész vezette.²⁷ A szentély falképei és az üvegablakok Lippert pozsonyi dóm számára készített kartonjai alapján készültek, ahogy az Császka püspök Dabertóval kötött szerződésében olvasható.²⁸ A szentély falképeit Daberto és Hanula 1888 tavaszától 1889 tavaszáig festette. (3. kép) Utána került sor a hajó freskóinak elkészítésére. Az elkészült művet a *Vasárnapi Újság* egy cikke szerint Lotz Károly is megvizsgálta, akinek Budapesten Hanula a tanítványa volt. Daberto és Hanula falképeiből napjainkra csak a szentély boltozatán látható freskó maradt fenn. A belső felújítások nemcsak a szentély és a hajó kifestésére terjedtek ki, hanem az egész templombelső és a berendezés megújítására is. Ennek során átépítették, regotizálták a 18. század elején épült

²⁶ *Századok*, 21. 1887. 1887. 82–83.

²⁷ *Katolikus Szemle*, 1894. 806.

²⁸ Magdalena JANOVSKÁ–Vladimír OLEJNÍK: A szepeshelyi Szent Márton székesegyház. *Magyar Sion*. ú. f. 12. 2018. 1. sz. 77–95.

5. Keresztelőkút a szepeshelyi (Spišská Kapitula, Szlovákia) Szent Márton-székesegyházban. Díszítőfestését Daberto Félix készítette 1879-ben

északi sekrestyét. A székesegyház, valamint az északi előterem új, szőnyegmintázatos kerámiaburkolatot kapott. A belső berendezés restaurálása során 1888 áprilisában szétbontották a főoltárt. Az új, gotizáló főoltár-architektúrát Ruprich Károly budapesti asztalos készítette. A főoltár és a többi mellékoltár képeinek, illetve szárnyképeinek a restaurálását Daberto végezte. (4. kép) Mivel nemcsak a főoltár, de a mellékoltárok építményeihez is hozzányúltak, a megtisztított és átfestett szárnyképeket át is kellett méretezni (egész egyszerűen a megfelelő méretűre fűrészelték ezeket),

29 DOLENECZ 1891 (ld. 19. j.) 739–740; Hanula József. In: *Művészeti lexikon*, I–II. Budapest, Győző Andor, 1935. I. 442; HRADSKÝ József: *Szepes vármegye a mohácsi vész előtt*. Szepesváralja, Szita Géza „Püspöki Könyvnyomdája”, 1888. 108. JANOVSKÁ–OLEJNÍK 2018 (ld. 28. j.) 89–91.

6. Daberto Félix szignója a szepeshelyi (Spišská Kapitula, Szlovákia) Szent Márton-székesegyház keresztelőkútján

hogy átalakított oltárarchitektúráikba beilleszthetők legyenek.²⁹ Divald Kornél szerint a székesegyház középkori szárnyasoltárai megsínylették Daberto restaurálását.³⁰ (5–6. kép) A szepeshelyi székesegyház felújítási munkálatainak utolsó vonásai Császká György kalocsai érseki kinevezése után utódjára maradtak.

1889–1890 között dolgozott Daberto a szepesváraljai templomban. A püspöki központ, Szepeshely mellett fekvő település plébánosának, Hradský Józsefnek ugyanis ebben az évben jutott tudomására, hogy egy magánszemély olyan szárnyasoltár-töredéknek volt a birtokában, mely feltehetően egykor a szepesváraljai templomhoz tartozott. Megmentésére, valamint tempoma helyreállítására Hradský gyűjtést szervezett helyi és Amerikába kivándorolt hívei között. Császká a helyreállítást Dabertóra és az új oltárépítmény elkészítését Dominik Demetzre bízta.³¹

Daberto Félix szepesi működése 1891-ig, Császká kalocsai érseki kinevezéséig tartott. Császká „püspöki festését” új állomáshelyére is magával vitte. Daberto szepesi távozása után nem sokkal már „dabertizált” falképekről és átalakításokról adott hírt a sajtó, és le-sújtóan írtak a szepesi felújításokról is. Az iglói templom felújítását Myskovszky Ernő *Műemlékeink pusztítása* címmel az *Építészeti Szemle*ben megjelent cikkében így jellemezte: „Az iglói plébánia-templom belsejét ízlés-

30 DIVALD Kornél: Félévig uton. X. A Tátra alján. *Magyar Szemle*, 16. 1904. augusztus 14. 33. szám. 282–283.

31 HERUCOVÁ 2015 (ld. 24. j.) 117–118, 248. 549. jegyzet.

telen festéssel és stílszerűtlen új góth oltárral csúfították el...”³² A poprádi falképek restaurálásával kapcsolatban jegyezte meg Divald: „Az éjszaki falon diszes kísérettel a három szent királyok utazása látható, sajnos dabertizálva. A három király magyar ruhát visel s magyar emberhez illően lóháton utazik s olyan lovat, mint a minő itt a pejko, Munkácsy életében nem festett. A háttérben a magas Tátrát ábrázolta a XV. századbeli mester. Kétszeresen kár, hogy a szepesi egyházmegye egyik volt püspökének udvari festője: Daberto sok szebbnél-szebb régi festménnyel egyetemben egészen átfestette.”³³ A poprádi falképek említett jelenetének megújításához a korszakban számos képzőművészeti alkotás számára (például a Szent László-ábrázolások megújításához) mintaadóvá vált veleméri falképek szolgáltak előképül – olvasható Rómer Flóris 1889-ben id. Storno Ferenchez intézett levelében.³⁴ A restaurálásukat végző Storno nagyon kedvelte ezeket a jeleneteket, s mivel több szepesi felújítás mögött felfedezhető személye, talán nem tévedünk nagyot, ha azt állítjuk, hogy Poprádon az ő javaslatára kerültek Daberto látókörébe az említett ábrázolások.³⁵

A szepeshelyi székesegyház megújításáról Lyka Károly így írt egy Szepességről szóló cikkében: „Más helyeken agyonmodernizálták a régi templomokat. A szepeshelyi templom boltozatain a festés és aranyozás modern munka, színes üvegablakai ujak. A románkori oszlopokat ujjakkal cserélték ki. A szoborcsoportok vastagon átfestvék. A falfestmények is alapos »dabertizálás« estek át.”³⁶

Valójában a Császska György püspök megbízásából tevékenykedő Daberto szepességi „stílszerű restaurálásai” megfeleltek a korszak műemlékvédelmi gyakorlatának, és illeszkedtek Európa más országaiban végzett, ún. purista szemléletű felújítások sorába. A helyreállítások megrendelői, tervezői és kivitelezői a munkálatok során az általuk csodált román és gótikus stílus tisztaságát, építészeti elemeiknek mindenek feletti uralmát igyekeztek megvalósítani a modern technika vívmányainak felhasználásával. Szükség esetén az eredeti román

és gótikus formákat is tökéletesítették, kiigazították. A Szepességekben csak „dabertizálás”-ként emlegetett műemlék-helyreállítási gyakorlatban az akkor még gyerekcipőben járó magyarországi műemlékvédelem összes problémája és kezdeti nehézségei is tetten érhetők. Az első hazai műemlékvédelmi törvény csak 1881-ben született meg, és nem tudta közös nevezőre hozni a magántulajdon érdekeit a műemlékek közérdekű védelmével. A törvény alapján felállított Műemlékek Országos Bizottsága minimális költségvetéssel rendelkezett. Így a felújítási munkálatok jelentős részét a tulajdonosok, illetve az egyházi tulajdon esetében az illetékes főpap vagy a kegyuraság finanszírozta. Ez pedig a megrendelő elképzeléseinek erőteljes érvényesülését jelentette általában.³⁷ A Császska György alkalmazásában álló Daberto Félixszel kapcsolatos kritikák részben tehát a fentebb említett okokból fakadtak, részben pedig festői kvalitásainak hiányosságaiából. Ez utóbbi miatt a kalocsai egyházmegyében is akadtak nehézségei, mindamelllett ottani nagyszámú megbízásai Császska érsek Daberto irányában végig megmutatkozó bizalmáról tanúskodnak.

Daberto Félix megbízásai a kalocsa-bácsi főegyházmegyében

Daberto Félix pályafutása Császska György kalocsai érseki udvarában folytatódott tovább. Az érseki palotában külön lakrészt biztosítottak a számára, melyet az „udvari festő szobája” megnevezéssel jelöltek.³⁸ Császska érsek az év jelentős részét budapesti rezidenciáján töltötte,³⁹ innen intézte írásban kéréseit, megbízásait Dabertonak. Ezekből a levelekből, utasításokból az derül ki, hogy udvari festője rendszeresen az egyházmegye területén, illetve Kalocsán tevékenykedett. Feladatai részben templomi díszítőfestést, részben pedig eredeti portrék utáni másolatok készítését jelentették.

32 MYSKOVSKY Ernő: Műemlékeink pusztítása. *Építészeti Szemle*, 6. 1901. 7. sz. 159–160; 159.

33 DIVALD 1904 (*Id.* 30. j.) 283.

34 Csécs Terézia–Kiss Melinda: *Id. Stornó Ferenc kapcsolata Rómer Flórisal. Arrabona*, 2014. 52. sz. 149–163.

35 KERNY Terézia–MÓSER Zoltán: *Képet öltött ige. Johannes Aquila freskói*. Budapest, Káirosz, 2010. 21.

36 LYKA Károly: *A Szepesség. Új Idők*. Szépirodalmi, művészeti és társadalmi hetilap. Szerk. HERCZEG Ferenc. 11. 1905. június 25. 26. szám. 623–624; 624.

37 *Magyar művészet 1890–1919*. I–II. Budapest, Akadémiai, 1981. 171–172.

38 KFL. III. 9. b. Számvevőség. Számadások és kimutatások. 1904. Császska György érsek hagyatéki leltára.

39 KFL. I. 1. a. Cultus Sanctorum. 120. sz./1941-es aktában Révay Tibor S. J., Császska György érsek egykori tikárának 1938. február 15-én kelt levele Mosonyi Dénes prelátnak a kalocsai érseki rezidencián őrzött ereklyékkel, illetve a Császska által hozott, de eltűnt Szent István-ereklyével kapcsolatban. Levelében említette, hogy Császska évente átlag tíz hónapot budai lakásán töltött.

Császka György érseksége idején igyekezett egyházmegyéje egyre növekvő számú híveinek lelkipásztori ellátásáról gondoskodni. Több új plébániát is szervezett, és korábbi filiákat önállósított, ezek rendszerint templomok építésével, a korábbi épületek bővítésével jártak együtt. Több templombelső díszítőfestésének elkészítését is Daberto Félixre bízta. „...ime ismét jó hírek, a műpártoló Császka érsek a templomok díszítéséről gondoskodik: a zombori deputációnak a félben maradt templom fölépítését igéri, Ujvidéknek nagy pénzösszeget ajándékoz templom-építésre, Kis-Körösön templomot festet. Hadd bővelkedjék a kalocsai egyházmegye is szép templomokban, mint a szepesi.”⁴⁰

Dabertónak a kalocsai egyházmegye területén teljesített megbízatásait a Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár plébániai iratainak segítségével és a korabeli sajtóhíradások alapján lehet feltérképezni. Templomi falképei és ornamentális díszítőfestései napjainkra egyedül a zombori Szent István-templomban maradtak fenn. Ennek oka festői kvalitásainak hiányosságai keresendő. A munkáit „megöröklő” plébánosok, lelkészek, néha hangot is adva nemtetszésüknek egy-egy érseki hatósághoz intézett levelükben, Császka érsek halála után Daberto alkotásainak eltüntetése mellett döntöttek. Az „à la Daberto” az egyházmegye területén a papság körében szállóigévé vált. 1905-ben például, amikor a bácsi Szent Antal-kápolna falait a Rétyay és Benedek cég festője, az eszéki kapucinus templomot is „stílszerűen” restauráló Módler Szent Antal életéből vett jelenetekkel díszítette, a munka befejezéséről készült esperesi jelentés „A mi a festést illeti egyszerű és tiszta, de műfestésnek nem mondható.” mondata mellé az érseki hatóságtól valaki kék ceruzával csak annyit írt: „à la Daberto”.⁴¹

Festőművészként tehát, úgy tűnik, valóban megvoltak a maga korlátai. Feltehetően képzetlenségéből is adódott, hogy a figurális festés, a bonyolultabb, sokalakos kompozíciók elkészítése és a megfelelő arányok kialakítása nem tartozott erősségei közé. Ez jól látható az általa festett és fennmaradt portrékon is. Az ornamentális díszítőfestéshez azonban jó érzéke lehetett. Megbízatai között viszont ez utóbbiak szerepeltek kisebb számban. A következőkben, a teljesség igénye nélkül, néhány fontosabb templomfestési feladatát összegezzük.

40 Kalocsa. Császka érsek jótékonyága. *Religio*, 1894. 12. sz. 95.

41 KFL.I.1.b. Bács. 4738. sz. Fuchs József esperes-plébános 1905. szeptember 28-án kelt jelentése.

42 KFL.I.1.b. Nemesnádudvar. 1894. sz. Till Lajos plébános 1892. június 25-én kelt, Császka György érsekhez írt levele.

A nemesnádudvari Sarlós Boldogasszony-templom kifestése

Császka György érsek 1892-ben, nemesnádudvari bér-málása idején tett ígéretet Till Lajos plébánosnak, hogy támogatni fogja a templom kifestését. A levél felzetén olvasható felirat szerint az érsek ígérete beváltását „Jövőre”, azaz 1893-ra halasztotta.⁴²

1893. május 11-én kelt levelében Daberto megírta, hogy elkészült a tervekkel.⁴³ Császka nemcsak a festési munkák, hanem az állványzat felállítási költségeit is magára vállalta. Till Lajostól azt kérte, hogy az egyházmegye gondoskodjon a művész ellátásáról. Tájékoztatta a plébánost, hogy utasította Dabertót a munkák megkezdésére.⁴⁴

A templom díszítőfestésének elkészítése azonban nem haladt zökkenőmentesen. Till Lajos hamarosan konfliktusba keveredett Dabertóval. A templombelső szépségéért aggódó plébános valószínűleg hangot adhatott elégedetlenségének, amire a művész indulatosan reagált. „A megajánlott szép összeggel a vállalkozó Daberto úr Excellentiad e kegyes szándékának képes is lett volna megfelelni, fájdalom! Ezt tenni nem akarja, a csekély díjazáshoz képest – mondja – egy paraszt templomnak eléggé jó, többet nem tehet. Indulatoskodik folyton ha munkáját bírálják, magam is egy párszor kérő hangon tettem észrevételeimet, meg is lakoltam ezért.” – számolt be főpásztorának az eseményekről Till Lajos.⁴⁵ Császkának műszaki felügyelőjét, Kolecsányi Endrét kellett a helyszínre küldeni, hogy lecsendesítse Dabertót, és kibékítse a plébánossal.

1893 szeptemberére Daberto elkészült a munkálatokkal. Az említett iratokban nincs utalás arra, hogy mit is ábrázoltak. Nemesnádudvari műve napjainkra nem maradt fenn. Jelenleg Kuczka Mihály 1936-ban készült mennyezeti falképeit láthatjuk a templomban.

Daberto megbízatása a kiskőrösi Szent József-templomban

Érdújrhelyi Menyhért kiskőrösi plébános 1894-ben kérte Császka érsek támogatását a kiskőrösi templom díszítőfestésének elkészítéséhez, a téglapadló helyébe cementlapok lerakásához, szélifogó ajtók felszereléséhez.

43 KFL.I.1.b. Nemesnádudvar. 1360. sz. Daberto Félix Császka György érsekhez írt, 1893. május 11-én kelt levele.

44 KFL.I.1.b. Nemesnádudvar. 1360. sz. Császka György érsek 1893. május 5-én kelt fogalmazványpíszkozata Till Lajos plébánosnak.

45 KFL.I.1.b. Nemesnádudvar. 2335. sz. Till Lajos plébános

Mivel a katolikus egyházközség kicsi és szegény volt, önerőből a felújítások költségeinek csak töredékét tudta összegyűjteni.

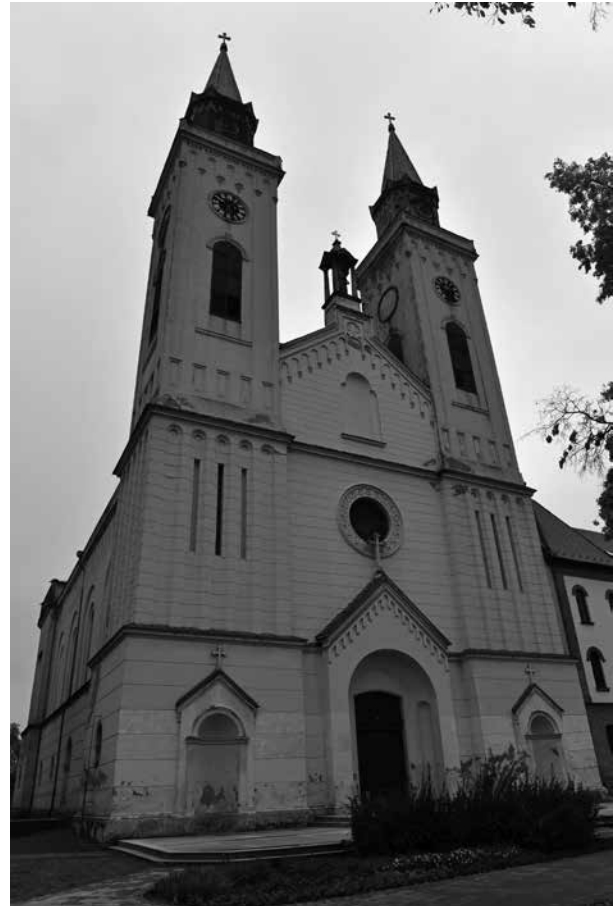
„Nagyméltóságod élőszóval alázatos kérelmemre már kegyeskedett is megígérni, hogy egyik udvari festőjét fogja megbízni a kiskőrösi r. k. templom kifestésével. A festőművész úr már meg is szemlélte templomunkat, arról kedvezőleg nyilatkozott s megígérte, hogy a festésre vonatkozó tervezetet Nagyméltóságod magas színe elé fogja terjeszteni.”⁴⁶ A munkálatokhoz szükséges állványok felállítását és Daberto ellátását a kiskőrösi egyházközség vállalta magára.⁴⁷

Érdújhelyi Menyhért idézett leveléből, illetve a korszak plébániai irataiból nem derül ki, milyen is lehetett a Daberto által kifestett templom. Az épületet 1931-ben egy kereszthajóval bővítették. Jelenleg is látható díszítőfestését és mennyezeti szekkóit 1942-ban Karol Malczyk lengyel festőművész készítette.⁴⁸

Zombori megbízatások: a Szent István- (karmelita) templom és a Miasszonyunkról nevezett Kalocsai Iskolanővérek zárdakápolnájának kifestése

Császka György érsek 1894-ben, bérmakörútja során Zomborba látogatott, és fogadta a zombori ún. második templom építésének folytatását kérelmező híveit. A munkálatok 1860-ban indultak, és Haynald Lajos érseksége idején teljesen elakadtak. Vitatott volt az új templom helyszínének kiválasztása, és gondot okozott az is, hogy annak idején az építkezést komolyabban megalapozott anyagi háttér és pénzügyi ütemezés nélkül kezdték el.⁴⁹ Császka érsek még 1894-ben kirendelte a helyszínre Kolecsányi Endre műszaki felügyelőjét, aki megvizsgálta a már elkészült részeket. Ezeket jó minőségűnek találta, és úgy vélte, hogy az épület egy ötéves ciklus alatt befejezhető. A templomot Szent István király tiszteletére kívánták felszentelni.⁵⁰ (7. kép)

1895-ben Zomborba érkezett Daberto Félix, hogy felügyelje a munkálatokat, valamint előkészítse és kivitelezze a templom mennyezetének és falainak díszítő-

7. A zombori (Sombor, Szerbia) Szent István- (karmelita) templom. Építésének befejezését Császka György érsek bőkezű adománya tette lehetővé

festését. Az 1895-ben végzett munkájáról áttételesen a Miasszonyunkról Nevezett Kalocsai Iskolanővérek főnöknőjének, Franz Mária Teréziának 1895. július 19-én Császka Györgyhez intézett leveléből is értesülhetünk. Ebben a főnöknő kérte az érseket, hogy engedélyez-

1893. július 21-én kelt, Császka György érsekhez írt levele.

46 KFL.I.1.b. Kiskőrös. 2313. sz. akta. 1894. június 29. Érdújhelyi Menyhért lelkész levele Császka György érsekhez.

47 KFL.I.1.b. Kiskőrös. 2313. sz. akta. 1894. június 29. Érdújhelyi Menyhért lelkész levele Császka György érsekhez. 1894. július 4. Császka György válaszpíszkozata. Kalocsa. Császka érsek jótékonyasága. *Religio*, 1894/12. 95.

48 *Mária-enciklopédia. Kalocsa*, 1950. Forráskiadvány és adattár. A Kalocsai Főegyházmegyében 1950–51-ben készült, Szűz Mária tiszteletéről szóló lelkipásztori jelentések szövegének kiadása, az egyház-

megyei sematizmusok adataival kiegészítve. Szerk. LAKATOS Andor. Kalocsa, Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár. 2015–2016. 102–104, 380.

49 KFL.I.1.b. Zombor. 824. sz. Haynald Lajos érsek 1878-ban kelt levele Fejér Gyula apát-plébánoshoz, melyben tájékoztatást kér a zombori második templom építésének helyzetével kapcsolatban. Fejér Gyula összeállított egy anyagot az egyházközségi jegyzőkönyvekből készült, témára vonatkozó másolatokkal Haynald számára.

50 KFL.I.1.b. Zombor. 3072. sz. Kolecsányi Endre műszaki felügyelő 1894-ben kelt jelentése Császka György érseknek.

8. A zombori Szent István- (karmelita) templom hajója és szentélye. Díszítőfestését 1895–1897 között Daberto Félix készítette

ze festőművésze, Daberto számára, aki a zombori új templomot festi éppen, a nővérek zárdakápolnájának a kifestését is. A főnöknő szerint a kápolna ekkor már erősen elhanyagolt képet mutatott, festése megkopott. Császká érsek felzeten olvasható, 1895. július 27-én kelt válaszpizkozata szerint „Daberto festőmnek megírtam, hogy a zombori iskolanővérek kápolnáját is – ha ez őt az ottani templom kifestésében nem fogja hátráltatni – ugyanezen alkalommal kifesse”.⁵¹ 1895. szeptember 26-án kelt levelében Franz Mária Terézia megköszönte az elkészült festést.⁵² (8. kép)

Daberto egy datálatlan levelében közölte főpásztorával, hogy befejezte a zombori Szent István-templom díszítőfestő munkáit. Magát hatvannyolc évesnek mondta ekkor. Császkától életjáradékot kért, mivel erejét megfogyatkozottnak érezte a hasonló nagyságrendű, megerőltető templomfestési munkálatokhoz. Ha feltételezett 1829-es születési dátumához hozzáadjuk

a hatvannyolc évet, akkor eszerint 1897-ben fejezte be zombori megbízatását.⁵³ A Daberto által kivitelezett ornamentális díszítőfestés jelenleg is látható a zombori Szent István-templomban. (9. kép)

Daberto Félix Bácsban

Garay Károly bácsi plébános 1899-ben Császká érsek anyagi támogatását kérte a Kálvária-kápolna külső tartozásához és a stációképek megújításához, mivel a Kálvária Alapítvány pénztára nem tudta teljesen fedezni a költségeket. Garay hivatkozott arra is, hogy 1892-ben is kisegítette őket az érsek, amikor a kápolnát fel kellett újítani. „Nem különben szükségét immár a 14 statió-képnek ujakkal felváltása, miután a régekről a festék teljesen lekopott, sőt maguk a pléhlemezek, melyekre festve voltak, annyira megrozsdásodtak, hogy Daberto Félix festő, kivel azokat átfestetni óhajtottuk, s kihez

51 KFL.I.1.b. Zombor. 3175. sz. Franz Mária Teréziának 1895. július 19-én Császká Györgyhöz intézett levele.

52 KFL.I.1.b. Zombor. 3970. sz. Franz Mária Terézia 1895. szeptember 26-

án kelt köszönőlevele Császká Györgyhöz.

53 KFL.I.1.c. Personalia. Császká György. Daberto Félix Császká Györgyhöz írt, datálatlan levele (1897?).

9. A zombori Szent István- (karmelita) templom mennyezeti freskójának egy részlete, melyen Császka György kalocsai érsek címere látható. A Daberto Félix festette díszítőfestés részlete

költségelőirányzat készítés céljából 2 darabot mutatványul felküldöttünk, azokat átfestésre alkalmasoknak nem találta” – írta a plébános indoklásul, hogy miért is van szükség teljesen új stációképek festetésére.⁵⁴

A stációképek 1900 nyarára készültek el. Az egyházközség köszönőlevele 1900. július 15-én kelt.⁵⁵

A csengődi Magyarok Nagyasszonya-templom főoltárképe

Császka György támogatásával épült fel 1900–1901 között és kapott méltó berendezést a csengődi Magyarok Nagyasszonya-templom.

A főoltár-architektúrát a temesvári Nagy Nepomuk János oltárépítő vállalkozó készítette. Demsa József lelkész 1901. április 25-én írt levelében érdeklődött Császka Györgynél a Szoldatits Ferenc festőművésztől rendelt Magyarok Nagyasszonya-főoltárkép méreteiről, mert Nagy Nepomuk Jánosnak az oltár kivitelezéséhez

szüksége volt az adatokra. A lelkésznek valószínűleg Császka György megígérte, hogy megfesteti a templom oltárképét. A festő személyével kapcsolatos utalást azonban valószínűleg félreérthette a plébános. Császka nem költséges megoldást kívánt, hanem érseki festőjét kívánta megbízni a feladattal. Kolecsányi Endre érseki műszaki felügyelőnek címzett felzeti piszkozatában 1901. április 28-án azt írta az érsek, hogy felkérte Daberto Felixet az oltárkép megfestésére. Egyben utasította Kolecsányit, hogy kérdezze meg a kép méreteit Dabertótól.⁵⁶ Kolecsányi válasza 1901. április 29-én kelt Kalocsán. Eszerint „Daberto Excellenciád festője jelenleg munka nélkül van, ő hajlandó volna ezen képet jól megfesteni, ha Excellenciád tehát őt ezen munkával megbízná, kérem Excellenciád kegyes utasítását.”⁵⁷ Tehát a felkérés ekkor még nem jutott el Dabertóhoz. Császka 1901. május 5-én Kolecsányi útján üzent neki: „megbízom Daberto Felix festőmet, hogy a csengődi templom oltárképét megfesse. A kép méreteinek meg-

54 KFL.I.1.b. Bács. 4134. sz. Garay Károly plébános 1899. augusztus 22-én kelt levele Császka Györgyhez.

55 KFL.I.1.b. Bács. 4134. sz. Az egyházközség 1900. július 15-én kelt köszönőlevele.

56 KFL.I.1.b. Csengőd. 1823. sz. A csengődi oltárkép készíttetésének aktája.

57 KFL.I.1.b. Csengőd. 1823. sz. Kolecsányi Endre műszaki felügyelő válasza 1901. április 29-én Császka Györgynek.

beszélésére menjen ki Csengődre és értekezzék az ottani lelkésszel”.⁵⁸ Az érsek kérte, hogy a helyszíni szemle után Daberto Kolecsányi útján tegyen jelentést neki. Kolecsányi válasza 1907. május 4-én kelt és mellékelte hozzá egy pauszpapírra készült rajzot az oltárkép formájáról, jelölve rajta a méreteket. 1901 júliusában az elkészült oltárképet Temesvárra szállították, hogy Nagy Nepomuki János be tudja illeszteni az oltárépitménybe. A csengődi oltárkép készíttetésének aktájához két számlát is mellékeltek: Schenk János kalocsai asztalos számláját a kép keretének kivitelezéséről és aranyozásáról Daberto Félix nevére kiállítva, valamint Daberto számláját az oltárkép elkészítéséről.⁵⁹

A Daberto által festett oltárkép lecserélésére Szabó Árpád plébános 1923. március 15-én kért engedélyt: „A csengődi templom oltárképe, amelyet néhai Daberto érseki templomfestő festett meg, s amely művészi tulajdonságoknak teljesen hiányában van, azon elhatározásra bírta hitközségünk egyik buzgó tagját, Horváth Nándor szőlőbirtokost, hogy a képet egy művészi oltárképpel cserélje fel [...]” A templom új főoltárképét Mayer Alajos budapesti festőművész készítette.⁶⁰

Daberto díszítőfestői munkálatai a bajaszentistváni templomban

1902-ben jelentette Győrffy Sándor plébános Császká Györgynek, hogy a bajaszentistváni templom belseje és berendezése rossz állapotban van. A plébános kérte, hogy egyben kapjon díszítőfestést is a templom, mint amilyen a dusnoki és a miskei épület is kapott. 1902. június 19-én rendelte el az érsek a belső felújítás megkezdését.⁶¹

Császka felszólította a plébánost, hogy festőtől, Daberto Félixől kérjen ajánlatot. Az érsek a következőképp rendelkezett Dabertónak a templomfestésre vonatkozóan: „a templom kifestése lehetőleg egyszerű, szolid kivitelű és műízléses legyen”.⁶²

A munkálatokkal megbízott Daberto már az állványok felállítását is a helyszínen felügyelte, ennek költ-

ségeit az egyházközség vállalta magára. Az ornamentális motívumokból álló díszítőfestés 1902. szeptember 23-ra készült el. Még 1959-ben is látható volt a falakon, amikor a templom százötven éves évfordulója alkalmából Grósz József érsek ellátogatott ide. Az ekkor készült archív felvételek alapján rekonstruálható, hogyan is nézett ki Daberto alkotása. Valószínűleg a teljes templombelső 1979–1980 között folyó belső felújítása során semmisülhetett meg.⁶³

Daberto Félix újvidéki és kalocsai tervezett, de meg nem valósult megbízatai

Császka György érseki székfoglalásának alkalmából jelentős összeget ajánlott fel a régóta tervezett, újvidéki Mária Neve-templom felépítésére. Az épület 1891–1895 között készült el. Az érsek még ebben az évben fel is szentelte.⁶⁴

Császkának szándékában állt a templombelső díszítőfestéssel is ellátni. Ez derül ki abból a válaszfogalmazványából, melyet a Hanula József által Császkának írt születésnapi köszöntőlevélhez csatoltak. Hanula 1896 októberében írt válaszában köszönte, hogy az érsek új jelét adta számára jótékonyságának, mely szerint az újvidéki templom festését rá kívánja bízni. Az előkészületek megtételére Hanula ígérte, hogy meglátogatja Budapesten, miután a háromszécsi (ma Liptovské Sliache) templom (ahol Hanula ekkoriban telepedett le) festésére már nem lesz alkalmas az idő.⁶⁵

A templom díszítőfestésének ügye azonban elakadhatott. 1897. június 28-án Kopper György apát-plébános emlékeztette az érseket még 1896-ban tett ígéretére: „Mult évi szept. hó 15-én mikor Excellentiád Újvidéki híveit magas látogatásával szerencséseltette és a bérmálás szentségét kiszolgáltatta, a tisztelgő róm. kath. egyházközség képviselő testületét azon öröndetes ígérettel lepte meg, hogy az újvidéki új templomot saját költségén fogja kifestetni és a még hiányzó belső felszereléséről is gondoskodik.”⁶⁶ 1898-ban Hanula József Csász-

58 KFL.I.1.b. Csengőd. 1823. sz. Császka György 1901. május 5-én kelt válaszfogalmazványa Kolecsányi Endre műszaki felügyelőnek.

59 KFL.I.1.b. Csengőd. 1823. sz. A Daberto Félix által benyújtott számlák. Schenk János kalocsai asztalos 1902. február 3-án kelt számlája a kép keretéről és annak aranyozásáról Daberto Félix nevére kiállítva. Daberto Félix két 1902. március 27-én kelt számlája a csengődi oltárképről, illetve a Tanítók Háza számára festett Császka-portréről.

60 KFL.I.1.b. Csengőd. 1430. sz. Szabó Árpád plébános 1923. március 15-én kelt levele az érseki hatósághoz.

61 KFL.I.1.b. 5645. sz. A bajaszentistváni templom belső kifestésének

aktája. MEDGYESI József: *A bajaszentistváni templom története*. Kézirat. Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár. Ms. 536.

62 KFL.I.1.b. 5645. sz. Császka György 1902-ben Kolecsányi Endre műszaki felügyelőhöz íródott levele.

63 KFL.I.1.b. Bajaszentistván. 587/79. sz. Medgyesi József plébános 1979. szeptember 18-án kelt levele az érseki hatósághoz.

64 *Religio*, 1894. 12. sz. 95; *Pesti Napló*, 46. 1895. október 22. 290. sz. 3.

65 KFL.I.1.a. Diversa. 4097. sz. Hanula József festőművész és Császka György érsek levélváltását tartalmazó akta.

66 KFL.I.1.b. Újvidék. 2835. sz. Kopper György apát-plébános 1897. június 28-án kelt levele Császka Györgyhez.

ka Györgyhöz írt levele megint csak arról tanúskodott, hogy az újvidéki munkálatok nem indultak meg. Hanula beszámolt arról, hogy kölcsönt kért az Iglóhoz közeli Haraszt községben vásárolt birtokán lévő háza felújításához és egy műterem kialakításához. A birtokot a szepesi káptalantól kapott kölcsönből vásárolta, melyet az újvidéki templomban Dabertónak és neki ígért festési munkák kezdetétől, az ottani fizetéséből kívánt visszafizetni. Császkai aktafelzetre lejegyzett válaszában tájékoztatta Hanulát, hogy az újvidéki templomfestést egyelőre elhalasztották anyagi okok miatt.⁶⁷ A tervezett munka később sem valósulhatott meg.

Császkai György huszonöt éves püspöki jubileuma és évtizedes kalocsai érseki kormányzása méltó megünneplésére tervbe vette a kalocsai főszékesegyház nagyszabású felújítását. Daberto számára fontos megbízatás jutott volna a tervezett munkálatok során: „A főpásztor pedig, ki most kilencedik éve lépett a nagyemlékű Haynald bíboros érseknek örökébe, fejedelmi tényekkel fogja megörökíteni püspökké szentelésének 25 éves évfordulati napját és érseki áldásdús kormányzását. Első ténye lesz az, hogy 100 000 frttal kifesteti és feldíszítetteti székesegyházát. Daberto festőművész már készíti az erre vonatkozó tervrajzokat.”⁶⁸

A kalocsai székesegyházban a nagyszabású renoválási-restaurálási munkára azonban csak utódja, Városhy Gyula idején, 1907–1911 között került sor.

Festmények, portrék készítője

Daberto Félix templomfestői megbízatásai mellett több felkérést is kapott oltárképek és festmények készítésére, illetve másolására. Fentebb már említettük az általa festett oláhdubovai, ma is a templomban található Szeplőtelen Fogantatott Mária-képet, illetve a csengődi Magyarok Nagyasszonya-oltárképet. Fennmaradt portréi kivétel nélkül egyházi személyeket, főleg kalocsai érsekeket ábrázolnak. Császkai Györgyhöz számtalan kérés érkezett a főpásztor vagy elődei képének készítésével, illetve adományozásával kapcsolatban. A feladattal az érsek általában Dabertót bízta meg.

Az általa festett, kalocsai érsekeket ábrázoló festmények közül néhány maradt fenn csupán. Az egyházmegye intézményeinek államosításakor nagy részük megsemmisült. A csengődi oltárkép aktájában található Daberto Félix 1902. március 27-én kelt számlája, mely a Tanítók Háza számára festett Császkai-portré utáni munkadíjról lett kiállítva.⁶⁹ Azt viszont nem tudni, mi lett a festmény sorsa az intézmény államosítása után. Szintén ismeretlen, mi lett azokkal a Császkai-portrékkal, melyek festésére az érsek Kolecsányi Endre műszaki felügyelőjén keresztül kérte fel Dabertót 1902-ben. Ezek az ókanizsai plébános, Márton Mátyás, a szabadkai legényegylet és a Kalocsai Kaszinó kérésére készültek. Kolecsányi Endre 1903-ban Császkához írt levelében arról számolt be, hogy Daberto befejezte Nádasdy Ferenc és Haynald Lajos érsek portréjának másolását, melyeknek adományozását Borbély Sándor, a váci siketnéma intézet igazgatója kérte az intézmény fennállásának 100. évfordulója alkalmából.⁷⁰ Ezeknek a festményeknek a sorsa is ismeretlen. Fennmaradt viszont Daberto 1897-ben, feltehetően a miskei iskola számára készített, szignózott Császkai-képe. Az intézmény építési költségeit 1893-ban az érsek jelentős összeggel támogatta. Bökezú mecénásuknak a miskei hívek hálójukat úgy is ki akarták fejezni, hogy arcképét elhelyezték az általa támogatott iskolában. A portré előképül Hanula József 1888-ban festett Császkai-festménye szolgálhatott. A Daberto készítette festményt jelenleg a miskei Szent Mihály-templomban őrzik.⁷¹ X. Pius pápa „Daberto F. 1904.” jelzéssel ellátott portréja napjainkban is a kalocsai érseki palotában található.

1902-ben Császkai érsek Fischer-Colbrie Ágost, a Pazmaneum rektora kérését továbbította udvari festője felé: „Megigérvén a bécsi Pazmaneum rectorának, hogy Kunszt József kalocsai érsek arcképét Daberto Félix festőmmel az intézet számára megfestetem, felhívom Tek. Uraságot, hogy az arcképet a pazmaneumi rectornak szertartóhoz intézett s / a. idezárt levélben jelzett méretek szerint megfestesse s ennek megtörténtéről nekem jelentést tegyen.”⁷² Az akta szerint a kép elkészült, a keret elkészítésének költségét is magára vállalta az érsek. Később a bécsi intézményben megállapították, hogy Daberto festménye nem művészeti, ezért fotó alapján újat festettek helyette.⁷³

67 KFL.I.1.a. Diversa. 2328. sz. Hanula József festőművész és Császkai György érsek levélváltását tartalmazó akta.

68 *Bácskai Hírlap*, 3 1899. február 13. 26. sz. 1.

69 KFL.I.1.b. Csengőd. 1823. sz. Daberto Félix 1902. március 27-én kelt számlája.

70 KFL.I.1.a. Diversa. 1382. sz. Az érseki portrék készítésével kapcsolatos iratok aktája.

71 *Religio*, 1893. 42. sz. 344.

72 KFL.I.1.a. Diversa. 1382. sz. Császkai György 1902. június 2-án kelt válszfogalmazványa Kolecsányi Endre műszaki felügyelőnek.

73 БЕКЕ Margit: *Fejezetek az új- és legújabbkori elitképzéshez. A katolikus egyház szerepe a modern magyar értelmiségi elit nevelésében a bécsi Pázmáneumban.* Akadémiai doktori értekezés. Budapest, 2010. 117.

10. Nagymihályi Bánfy Erzsébet gróf Rákóczi Lászlóné a ravatalon. A kistapolcsányi kastélyban őrzött festmény Daberto Félix készítette másolata. Akvarell. Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnoka

Daberto Félix „Nagymihályi Bánfy Erzsébet gróf Rákóczi Lászlóné a ravatalon” című akvarellmásolata

A Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnokában őrzik Daberto Nagymihályi Bánfy Erzsébet gróf Rákóczi Lászlóné a ravatalon című akvarellmásolatát, mely témaválasztását tekintve egyedi megmaradt műveinek sorában.⁷⁴ Lehetséges, hogy több olyan másolatot is készített Császka megbízásából, melyek világi témákat és személyeket ábrázoltak, de egyelőre erre vonatkozóan nem kerültek elő adatok.

A Kalocsai Főegyházmegyei Levéltárban, Császka György személyes aktái között fennmaradt Szalai Imre miniszteri tanácsos, a Magyar Nemzeti Múzeum későbbi igazgatója 1888. július 14-én kelt levele, mely érdekes adalékkal szolgál a ravatalkép másolatának születéséhez. Ebben Szalai arról tudósította a püspököt, hogy Nagy Lázár festőművésszel (1861–1923) lemásolta a hivatali szobájában látott Bánffy Erzsébet-ravatalképet, amely nagyon tetszett Császkának. Szalai megtartotta magának a Nagy-féle másolatot. Azt pedig, melyről a kópia készült, elküldte Császkának Szepeshelyre. Szalai azt is megírta, hogy a ravatalkép eredetije egy olajfestmény, mely akkoriban tudomása szerint gróf Keglevich István tulajdona volt és a nagytapolcsányi kastélyban őrizték.⁷⁵

Daberto vízfestménymásolata a ravatalképről tehát 1888 után készülhetett.⁷⁶ Arról egyelőre nincs adatunk,

Daberto vízfestménymásolata a ravatalképről tehát 1888 után készülhetett.⁷⁶ Arról egyelőre nincs adatunk,

74 Köszönet dr. Buzási Enikő művészettörténésznek, hogy megosztotta velem a Daberto-féle ravatalképpel kapcsolatos gondolatait.

75 KFL.I.1.c. Personalia. Császka György. Szalai Imre 1888. július 14-én kelt Császka György püspökhöz írt levele.

76 A Daberto Félix készítette másolatot több helyen is közölték. Nagy-

mihályi Bánfy Erzsébet gróf Rákóczi Lászlóné a ravatalon. Countess László Rákóczi, by a Hungarian Painter, from 1663. Formerly at Kistapolcsány House. Copy by F. Daberto. A. PIGLER: Portraying the Dead. Painting—Graphic Art. *Acta Historiae Artium*, Tomus IV. Fasciculi 1–2. Budapest, MTA, 1956; MONOK István: A női könyvtulajdonos, a női

11. Széchényi Pál kalocsai érsek (1698–1710), Bács-Bodrog vármegye főispánja. Vásson, olaj. Daberto Félix, 1894. A zombori (Sombor, Szerbia) vármegyeháza főispáni fogadótermét díszítő főispáni portrészorozat egyik darabja. Zombori Városi Múzeum

12. Patachich Gábor kalocsai érsek (1732–1745), Bács-Bodrog vármegye főispánja. Vásson, olaj. Daberto Félix, 1894. A zombori (Sombor, Szerbia) vármegyeháza főispáni fogadótermét díszítő főispáni portrészorozat egyik darabja. Zombori Városi Múzeum

mi lett a sorsa Császká György Szalai Imrétől kapott másolatának. Az sem ismeretes, hogyan juthatott a Daberto készítette akvarell a Magyar Nemzeti Múzeum tulajdonába. Feltételezhető, hogy erre Császká érsek halála után, a hagyatékházhoz tartozó ingóságok 1905. június 5–7. közötti árverésekor kerülhetett sor.⁷⁷ A Daberto-féle másolat szerepelt az Iparművészeti Múzeum 1938-as kiállításán.⁷⁸ (10. kép)

A ravatalkép eredetije 1663-ban készült. Az 1940-ben megjelent *Magyar művelődéstörténet* című munka harmadik kötetében, ahol a Daberto-féle másolatot közzölték, ez a megjegyzés olvasható vele kapcsolatban:

olvasó a 16–17. században. In: PAPP Júlia (szerk.): *A zsolttárlól a rózsaszín regényig. Fejezetek a magyar női művelődés történetéből*. Budapest, Petőfi Irodalmi Múzeum, 2014. 79–93. Színesben közli a Daberto-féle másolatot. A kép felirata itt: A kistapolcsányi kastélyban őrzött festménye után Felix Daberto vízfestménye, 1880 körül. MNM TKCS.

77 *Hazánk*, (12) 1905. május 27. 125. sz. 6.

„Nagymihályi Bánfy Erzsébet gróf Rákóczy Lászlóné a ravatalon. (Olajfestmény 1663-ból a kistapolcsányi várkastélyban.) [...] Eredetijét József kir. herceg ezidő szerint idegen kézen levő kistapolcsányi kastélyának kápolnájában őrzik.”⁷⁹ A ravatalkép jelenleg is ott található.

A zombori érseki portrészorozat születése

A zombori vármegyeháza főispáni fogadótermét díszítették egykor a Bács-Bodrog vármegye főispáni tisztét is betöltő Széchényi Pál, Csáky Imre, Csáky Miklós, Patachich Gábor, Klobusitzky Ferenc és Batthyány József

78 Szentiványi Gyula cédula- és aprónyomtatvány gyűjteménye. Daberto Félix. Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Intézete, Lexikongyűjtemény.

79 BÁRÁNYNÉ OBERSCHALL Magda: Magyar iparművészet a hódoltság korában. In: DOMANOVSKY Sándor: *Magyar művelődéstörténet*. I–V. Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 1940. III, 604.

13. Csáky Miklós kalocsai érsek (1747–1751), Bács-Bodrog vármegye főispánja. Vásson, olaj. Daberto Félix, 1894. A zombori (Sombor, Szerbia) vármegyeháza főispáni fogadótermét díszítő főispáni portrészorozat egyik darabja. Zombori Városi Múzeum

14. Klobusiczky Ferenc kalocsai érsek (1751–1760), Bács-Bodrog vármegye főispánja. Vásson, olaj. Daberto Félix, 1894. A zombori (Sombor, Szerbia) vármegyeháza főispáni fogadótermét díszítő főispáni portrészorozat egyik darabja. Zombori Városi Múzeum

kalocsai érsekek portréi. Ezek a képek a szintén ezt a címet viselő, világiakról készült darabokkal együtt a főispánokat megörökítő portrészorozat részét képezték. (11–15. kép)

A főispáni „ősgaléria” összeállításának gondolata Sándor Béla főispántól származott, aki lelkesen támogatta a vármegye történelmi emlékeinek felkutatását és összegyűjtését. Elindítója volt 1882-ben Schmausz Endre (1841–1904) alispánnal, Czirfusz Ferenc (1827–1901) publicistával és Iványi István (1845–1917) történésszel együtt annak a mozgalomnak, melynek célja a megmaradt örökség számbavételét felkaroló és tudományosan is feldolgozó történelmi társulat megalakítása volt. Ennek eredményeként jöhetett létre 1883-ban a Bács-Bodrog

Vármegyei Történelmi Társulat.⁸⁰ A Sándor Béla által megálmodott főispáni portrészorozat elkészíttetésében egyfajta felfokozott reprezentációs igény nyilvánult meg. Ez jellemezte a vármegye jelentősebb városait, így Szabadkát, Zentát, Óbecsét és Újvidéket és a megye határain túl Békés és Temes vármegyét is. 1867 után, a nemzeti újjászületés, nemzetépítés korában döntő, identitásformáló fontossággal bírt az előbb említett területek és városok számára a történelmi emlékezetet felélesztő, ébren tartó forrásoknak és emlékeknek összegyűjtése, melyek a magyarság „ott létének”, jogainak bizonyításához-biztosításához megfelelő legitimációs eszköztárat jelentettek.⁸¹ Ennek volt része a főispáni portrészorozat is. A történelmi emlékek össze-

80 MÁK Ferenc: A megyében a hazát szeretni. A Bács-Bodrog megyei Történelmi Társulat története és működése. *Századok*, 2017. 1. sz. 75–118.

81 VARGA Bálint: Vármegyék és történettudományi reprezentáció a dualizmus kori Magyarországon. *Történelmi Szemle*, 56. 2014. 2. sz. 179–202.

15. Batthyány József kalocsai érsek (1760–1776), Bács-Bodrog vármegye főispánja. Vászon, olaj. Daberto Félix, 1894. A zombori (Sombor, Szerbia) vármegyeháza főispáni fogadótermét díszítő főispáni portrészorozat egyik darabja. Zombori Városi Múzeum

16. Csáky Imre kalocsai érsek (1710–1732), Bács-Bodrog vármegye főispánja. Vászon, olaj. Daberto Félix, 1894. A zombori (Sombor, Szerbia) vármegyeháza főispáni fogadótermét díszítő főispáni portrészorozat egyik darabja. Zombori Városi Múzeum

gyűjtésének igényét tovább erősítette a Magyarország ezeréves fennállását középpontba helyező, 1896-ra tervezett ünnepségek lázas szervezőmunkája is.

Sándor Béla főispán 1894 februárjában levélben kereste meg Császka György kalocsai érseket (1891–1904). Ekkora már sikerült a főispáni tisztet betöltő, világi elődei portréit részben az illető családotól, részben az akkor még élő, korábbi főispánoktól beszereznie. A sorból már csak a hivatalos betöltő egyháziak arcképei hiányoztak. „A kormányzatomra bízott vármegye, mely a török hódoltság alatt legtovább állott, történelmi emlékekben amúgy is szegény volt, de azon kevés is a mely birtokában maradt, 1849 évben a szerb felkelők által elpusztított. Ennek folytán már rég óta törekedem, hogy

a vármegye múltjára vonatkozó emlékeket lehetőleg összegyűjtsem és elsősorban a vármegye volt főispánjainak arcképeit megszerezem. [...] Ezen gyűjtemény azonban felette csonka volna, hogyha hiányoznának belőle azon jeles férfiak arcképei, kik a vármegyének a török járom alóli felszabadulása után, majdnem egy századon keresztül a vármegye egyházi valamint világi kormányzatát kezeikben tartották: az akkori kalocsai érsekeké és egyszersmind Bács vármegyei főispánoké.”⁸² Császka György válaszában ígéretet tett arra, hogy a felsorolt érsek elődjait „a kalocsai rezidenciámban levő eredetiek után a kívánt nagyságban le fogom festetni...”⁸³ Sándor Béla ugyanis, hogy az egész portrészorozat egységes látványt nyújtson, az elkészítendő

82 KFL.I.1.c. Personalia. Császka György. 331. sz. Sándor Béla főispán 1894. február 9-én Császka György érsekhez írott levele.

83 KFL.I.1.c. Personalia. Császka György. 331. sz. Császka György érsek által 1894. február 25-én diktált válaszpíszkozat Sándor Béla főispán

17. Csáky Imre kalocsai érsek. Váson, olaj. Hanisch Mátyás, 1800. Daberto Félix a Bács-Bodrog vármegye főispáni tisztét viselő kalocsai érseki portréihoz Hanisch Mátyás érseki portrészorozatát használta előképkül

képek számára a már rendelkezésre álló festmények alapján, levelében megadta a kívánt méretet is.

Császka érsek 1894. július 27-én jelezte a főispánnak, hogy festője, Daberto Félix elkészítette az említett ér-

seket ábrázoló olajfestményeket, s azokat a levél megírásának napján, gondosan csomagolva postára is adták.⁸⁴ A főispáni portrészorozat elkészültéről és elhelyezéséről a vármegyeháza főispáni fogadótermében a Bács-Bodrog Vármegyei Történelmi Társulat Évkönyve is hírt adott, megemlítve az egyes képeknél az ajándékozó személyét, így az érsek-főispán portrék esetében Császka György érseket.⁸⁵ A 18 darabból álló portrészorozat 1918-ig díszítette a főispáni fogadótermet.⁸⁶ Ebből 16 festmény került a Zombori Városi Múzeumba. Közülük néhányon látható Daberto Félix szignója és a készítés éve: „Másolta: Daberto F. 1894.”

A zombori érsekportrék, Széchényi Pál (1645–1710) képének kivételével, Hanisch Mátyás barokk festő (1754 körül–1806) Kalocsán őrzött munkái alapján készültek. (16–17. kép) Ennek az érseki képsorozatnak a megrendelője 1800-ban Katona István kanonok, történetíró (1732–1811) volt, aki a kalocsai főszékesegyház szomszéd-ságában, 1795–1796 között felépült lakóházát díszítette Hanisch Mátyás festményeivel.⁸⁷ Katona történetírói szemléletének megfelelően a sorozat a kalocsai érsekség alapítójának, Szent István királynak a képével kezdődik. Majd Szent László királynak, az érsekség második, bácsi központjának felállítójával folytatódik. Az érsekek sorát az első főpásztor, Asztrik képe nyitja meg, utána Csáky Imre (1672–1732), Patachich Gábor (1699–1745), Csáky Miklós (1698–1757), Klobusiczky Ferenc (1707–1760) és Batthyány József (1727–1799) kettős portréja, majd Patachich Ádám (1716–1784) képe következik, végén pedig a festmények készítésekor az érseki székekben ülő Kollonich László (1736–1817) arcképe látható. A sorozat legutolsó darabja a megrendelőt, Katona Istvánt ábrázolja. Ez egyébként a sorozat egyetlen szignózott darabja. Hátoldalán a „Mathias Hanisch pinxit Colocae Ao 1800.” felirat olvasható. A Széchényi Pál érsekről készült portré előképe egyelőre ismeretlen. Az is lehetséges, hogy 1894-ben, amikor Daberto Félix a másolatokat készítette, még a Hanisch-féle sorozat részét képezte egy Széchényit ábrázoló darab is. Mindenesetre ennek írásos nyoma eddig még nem került elő, és jelenleg a Kalocsán őrzött képzőművészeti anyagban sem található Széchényi érsekről készült festmény.

1894. február 9-én írt levelének hátoldalán.

84 KFL.I.1.c. Personalia. Császka György. 253o. sz. Császka György érsek által 1894. július 27-én diktált válaszpiszkozat, melyet még aznap postáztak is Sándor Béla főispán részére.

85 Dudás Gyula: Főispáni arcképsorozat. *Bács-Bodrog Vármegye Történelmi Társulatának évkönyve*, Zombor, Bittermann Nándor és Fia Könyv-

és Könyvmdájából, 1894. 93.

86 Köszönet Čedomir Jančićnak, a Zombori Városi Múzeum munkatársának az adatért.

87 KFL.I.1.a. Residentia. Műtárgyak. 352/61-es felzetű aktacsomóban Gyetvai Péter oeconomus generalis *Pro memoria* című, 1959. december 2-án kelt írása.

Az életút végén

Már a zombori Szent István-templomnál végzett munkák kapcsán panaszkodott Daberto egyre romló egészségi állapotára. A díszítőfestések és falképek kivitelezése valóban embert próbáló munka volt. Daberto levelében kérte az érseket egy, a későbbiekben folyósítandó életjáradék biztosítására.⁸⁸ Erre ekkor még feltételezhetően nem került sor. Folyamatos megbízásainak és kalocsai elszállásolásának köszönhetően nem lehettek megélhetési gondjai.

Császka György 1904. augusztus 11-én bekövetkezett halálával az egyre idősödő művész nagylelkű támogatóját veszítette el. 1904 szeptemberében öreg korára hivatkozva életjáradék folyósítását kérelmezte az uradalmi pénztárból. A kalocsai káptalan 1904. szeptember 30-án tartott ülésén visszamenőlegesen, szeptember 1-jétől 1000 korona életjáradékot ítél meg neki, ha-

vonta folyósítandó részletekben.⁸⁹ Daberto 1908-ban munkaképtelenségére és a megdrágult viszonyokra hivatkozva ennek 400 koronás emelését kérelmezte, melyet Városey Gyula érsek engedélyezett.⁹⁰

Ez az utolsó adat, melyet Daberto Félix életével kapcsolatban ismerünk. További sorsáról, életkörülményeiről, majd halálának idejéről és helyéről egyelőre nincsenek dokumentumok.

Lakatos Adél
levéltáros-muzeológus,
Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár
tamingadel@gmail.com

88 KFL.I.1.c. Personalia. Császka György. Daberto Félix Császka György-höz írt, datálatlan levele.

89 KFL.I.1.a. Uradalmi. 1676. sz. Kivonat a kalocsai főkáptalan 1904. évi

szeptember 30. tartott ülésén felvett jegyzőkönyvből.

90 KFL.I.1.a. Uradalmi. 1676. sz. Városey Gyula érsek válaszfogalmazványa Daberto Félix kérelmével kapcsolatban.

„À la Daberto”

Addenda to the Life and Work of Félix Daberto (1829–?) Painter of the Portraits of the Archbishops at Sombor County Hall

György Császka, Bishop of Spiš (Szepes), then Archbishop of Kalocsa, was a well-known patron of his time. He supported many artists, their studies and in some cases engaged them throughout their lives. Császka met the painter Felix Daberto at the beginning of his church career in Esztergom. Daberto was the only one who was constantly employed by him and accompanied Császka both to Spiš and to the Kalocsa diocese. Daberto was not among the best painters of the time. Challenging, figurative compositions put their skills to the test. Decorative painting was his "specialty". While Daberto's altarpieces

were usually replaced after György Császka's death, his decorative paintings can still be seen in St. Martin's Cathedral in Spiš (Szepes) and in the (Carmelite) St. Stephen's Church in Sombor.

Adél Lakatos
archivist-museologist,
Archives of the Archdiocese of Kalocsa
tamingadel@gmail.com

TÁRGYSZAVAK

Daberto Félix, Császka György, egyházi mecenatúra, Szepesség, Szepesi Püspökség, Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye

KEYWORDS

Félix Daberto, György Császka, ecclesiastical art patronage, Szepes (Spiš), Diocese of Szepes (Spiš), Archdiocese of Kalocsa-Bács